

Urvalet | 1

De första veckorna.

Artiklar ur *Captus Tidning*

**CAPTUS
TIDNING**

Innehåll

Nytt forum för idédebatt Nima Sanandaji	sid 3
Jag skriver, alltså tänker jag Maria Rankka	sid 5
Vi, staten? Johnny Munkhammar	sid 6
Den skamfilade marknadsekonomin Jonas Pettersson	sid 8
Sökandet efter en liberal upphovsrätt Anders Sandberg	sid 10
Konsten att legitimera religiös fundamentalism Dick Erixon	sid 13
Hayek, folkhälsan och vägen till trälldom Christian Sandström	sid 15
Privilegier på andras bekostnad Tomas Brandberg	sid 17
Om författarna	sid 19

Den här häftet samlar åtta texter som tidigare publicerats i *Captus Tidning* under tidskriftens första veckor. Texterna har sammanställts av Nima Sanandaji och Adam Nelvin.

Captus Tidning är en borgerlig nättidskrift med fokus på idé- och dagspolitisk debatt, kultur och media. Tidskriften ges ut av den frihetliga tankesmedjan Captus. Tankesmedjan Captus arbetar med opinionsbildning för allmänborgerliga idéer, såsom sänkta skatter, en stark rättstat, fria marknader och privat drift av skola och sjukvård.

www.captustidning.se
www.captus.nu

© Captus AB 2005-2006. Alla rättigheter reserverade.

Nytt forum för idédebatt

Nima Sanandaji

Om man i en politisk rörelse vill nå ut med sina idéer i samhällsdebatten måste man dels ha egna fora för intellektuell samhällsdebatt, dels väcka etablerad medias uppmärksamhet.

I ett intellektuellt forum slipas de egna argumenten och ledande intellektuella har möjligheten att formulera och sprida aktuella samhällsanalyser till likasinnade debattörer. I större media kan argumenten sedan spridas till en bredare publik.

Idéer har svårt att överleva, om de inte kontinuerligt formuleras verbalt, kritiserar, omformuleras och prövas... Idéer, som inte får denna behandling, förblir i ett tillstånd av trevande undervegetation: oprecisa, illa genomtänkta, svåra att presentera.

- Stig Strömmer, *Tankar som styr Sverige* (1980).

Etablerad medias betydelse

Ett illustrativt exempel på betydelsen av draghjälp från stora media är jämförelsen mellan den spridning som Milton Friedman fick med de tankar som han uttryckte i tidiga verk som *Kapitalism och frihet* och den spridning som Johan Norberg fick med de argument som han förde fram i *Till världskapitalismens försvar*.

När Milton Friedmans uttryckte sina frihetliga idéer i föreläsningsserier och böcker som *Kapitalism och frihet* (1962), väckte han enorm entusiasm hos såväl unga som etablerade samhällsdebattörer,

men lyckades initialt inte popularisera sina åsikter i bredare samhällssegment.

Detta skedde först när Robert Chitester på TV bolaget WQLN of Eire fattade intresse för hans idéer och gav honom möjligheten att tillsammans med sin fru, Rose Friedman, skapa TV-serien *Frihet att välja*. Serien, som åtföljdes av en bok med samma titel, hade premiär på Public Broadcasting System i början av 1980 och blev med sina tio avsnitt en succé. Medan *Kapitalism och frihet* till en början sålde relativt få exemplar, blev bokversionen av *Frihet att välja* det mest sålda icke skönlitterära verket i USA 1980, varefter även *Kapitalism och frihet* fick sitt genombrott.

En generation senare lyckades den svenske samhällsdebattören Johan Norberg med samma konststycke som Friedman. Med boken *Till världskapitalismens försvar* (2001) skapade han stor entusiasm hos ungdomar och intellektuella för sina liberala idéer. Till skillnad från *Kapitalism och frihet* fick boken också mycket god spridning och har i skrivande stund givits ut på sju olika språk, med många ytterligare översättningar på väg.

Den brittiska TV-kanalen UK Channel Four insåg snabbt potentialen i Norbergs idéer och gav honom möjligheten att föra fram dem i dokumentärfilmen "Globalisation is Good". Trots att dokumentären möttes av enastående höga tittarsiffror i Storbritannien har svensk TV inte varit intresserad av att visa den. SVT:s förklaring till varför de inte sänder programmet i Sverige är tydligen att

svenska tittare skulle bli förvirrade av att Johan Norberg talar engelska i filmen.

Dagligen exponeras radikalvänsterns idéer i tvivelaktiga dokumentärfilmer i SVT, medan Norbergs intellektuella och internationellt hyllade film åsidosätts med ett mycket obskyrt resonemang.

Liksom andra borgerliga debattörer har Johan Norberg svårare att exponeras i svenska media än sina vänsterorienterade motståndare. I dagstidningarna har de borgerliga förvisso en fördel i att många ledarsidor mer eller mindre sympatiserar med dem, även om många "liberala" ledarsidor är ganska mittenorienterade och tyvärr har en tendens att acceptera vänsterns agenda.

Resten av materialet i tidningarna skrivs som regel av vänstervridna journalister. Detta gäller inte minst de kulturredaktioner som i stort sett dagligen publicerar politiska artiklar. I etermedia, som uppenbart har störst genomslag, finns också en stark tendens att hellre föra fram den politiska vänsterns tankar och perspektiv, ofta förklädda till objektiva fakta.

Brist på fora för frihetlig idédebatt

Det finns i dagens Sverige alltför få fora för borgerlig idédebatt och det har därmed blivit svårt att föra fram goda argument även i den egna rörelsen. Det farliga med denna utveckling är att ett klimat har skapats där unga och talangfulla skribenter, som ännu inte etablerat sig, saknar möjlighet att få bekräftelse och respons på sitt arbete. Unga människor som anser sig ha något att säga vill bli sedda. När duktiga skribenter inte kan få sina artiklar publicerade finns en överhängande risk att de ger upp, eller strömlinjeformar sitt budskap för att inte sorteras bort.

Men den intellektuella borgerlighetens framtid hänger på att man lyckas lyfta fram unga människor med potential och ge dem den uppmärksamhet och respons de förtjänar. Det är redan nu så att en väldigt låg andel av unga författare,

journalister och kolumnister i Sverige för fram frihetliga tankar. Vilken chans har borgerligheten att förändra det svenska idéklimatet om vänsterns dominans över idéerna förstärks snarare än försvagas i framtiden?

Idag är det vanligt att man i samtal även med etablerade skribenter får höra om hur svårt det har blivit att få texter publicerade. Vi går miste om goda idéer som aldrig publiceras och risken är stor att dugliga skribenter tappar intresset. Om vi inte idag påbörjar arbetet med att bygga upp fora för idédebatt kommer våra idéer inte att ha speciellt många intellektuella anhängare i framtiden och därmed inte heller någon förankring i det politiska klimatet.

På Captus vill vi bidra till att stärka den frihetliga idédebatten, genom att börja publicera frihetliga kolumner och artiklar på vår hemsida. Vår ambition är i första hand att ge unga skribenter möjligheten att publicera sina artiklar i ett forum där de kan få god respons på sitt arbete.

På Captus redaktion kommer vi att göra vårt bästa för att marknadsföra dessa författares arbete i den svenska "bloggossfären", för etablerade frihetliga författare och för ledarskribenter på borgerliga tidningar. Vi har idag engagerat fem unga och talangfulla skribenter med att skriva kolumner för oss. Ni kan läsa deras presentation på vår hemsida och ta del av deras arbete genom de kolumner som vi lägger upp.

På Captus arbetar vi ständigt med att förbättra vårt kontaktnät bland unga frihetliga skribenter. Kontakta oss gärna angående möjligheten att publicera texter på vår hemsida. Vår hemsida besöks redan nu av strax under 2000 unika besökare varje månad och dem som besöker oss är alla intresserade av borgerlig idédebatt. Dessutom kan vi hjälpa er med ert skrivande och ge er tips om hur ni bör göra för att få era artiklar publicerade, kontakta tidningsredaktioner, eller utveckla förslag till rapporter för borgerliga organisationer.

Jag skriver, alltså tänker jag

Maria Rankka

När jag rensade hemma nyligen hittade jag ett antal nummer av den sedan länge begravda tidskriften *Inside*. Tidskrift är kanske ett pretentiöst begrepp i sammanhanget, eftersom det handlade om en egenhändigt kopierad och hophäftad publikation. Och för all del lika egenhändigt skriven och redigerad.

Inlägg i idédebatten av de borgerliga ungdomsförbundsordförandena, alla fyra i samma nummer, blandas med debatt-inlägg av riksdagsledamöter, ledare skrivna av oss i redaktionen, filosoferande texter av fristående liberala tänkare och recensioner av spännande ideologiska böcker. Jag måste erkänna att jag blir imponerad där jag sitter bland flytt-kartongerna drygt tio år senare och bläddrar i denna skrift.

Det är slående hur viktig den varit. Kanske inte politiskt och ideologiskt, men väl som plattform åt ett gäng unga och, på den tiden, oetablerade personer. Genom *Inside* fick de en chans att utveckla både sin argumentation och sin förmåga att teckna ner denna i skrift. Redaktionen bestod bland annat av Fredrik Andersson, Martin Borgs, Svend Dahl, Christian Ekström, Fredrik Erixon, och David Wästberg.

Idag finns nätet, med sina oändliga publiceringsmöjligheter. Det är bra. Skrivande har både en inre och yttre dimension. Det handlar å ena sidan om att få ihop sina resonemang på ett begripligt sätt, å andra sidan om att bli läst, kritiserad, omdebatterad, ifrågasatt och i bästa fall också påhejad.

Växelverkan mellan att tänka och skriva själv och att låta andra läsa det man skrivit utvecklar inte bara den tekniska skrivfärdigheten, utan också tankarna och idéerna i sig själva. Nätet har gjort det möjligt

för unga liberaler att bli publicerade på ett helt annat sätt än tidigare. Bejaka det! Vi behövde i alla fall fixa en kopieringsapparat som vi kunde snylta på för att sprida våra texter, idag behövs inte ens det.

Det är inte ett dugg pinsamt att läsa det vi skrev i *Inside* i början och mitten på nittiotalet. Tvärtom undrar jag om jag själv inte skrev bättre då än idag, vilket känns lite lätt deprimerande. Men mest känner jag mig stolt över att vi la ner så mycket energi och tid på att tänka och formulera oss i skrift.

Det är inte en oväsentlig del av idéutveckling att skriva. Det är heller inte en oväsentlig del av den personliga utvecklingen att skriva. Ibland handlar det om att tvinga sig själv att göra det, för det går inte av sig själv. Hela tankar och sammanhållna och väl underbyggda resonemang kräver sin text och sitt utrymme. När vi skriver tvingas vi att klä våra åsikter, känslor och tankar i ord. Det gör dem ofta mer precisa.

Vi gjorde *Inside* för att vi tyckte att det var viktigt. För att vi älskade debatten och att debattera, och för att vi inte tyckte att det fanns ett forum där vi kunde bli publicerade. Vi hade börjat växa ur lokaltidningarnas insändarsidor och ville ha mer stimulans och utmaning. Ungdomsförbundens tidningar var vid den här tidpunkten inga vidare forum för mer ideologisk debatt. Med *Inside* tog vi saken i egna händer.

Vi var ett gäng kompisar som drev en idétidning. *Inside* hade inga bidrag och ingen budget. Men vad gjorde det? Vi hade var vår övertygelse och vårt driv och det räckte ganska långt.

Vi tänkte, alltså skrev vi.

Vi, staten?

Johnny Munkhammar

Vi borde äta nyttigare och motionera mer. Vi måste satsa på kulturen. Vi borde investera mer i kunskap, särskilt inom naturvetenskap och teknik. Vi ska satsa mer på vården. Vi måste ta ansvar för de äldre. Vi måste uppmuntra småföretagare.

Se där ett urval vanliga uttryck i debatten. Något angeläget lyfts fram. Det konstateras att "vi" bör åtgärda det hela, främja något som anses bra. Men vem är "vi"? Har "vi" definierats vid något enda tillfälle då önskemål framförs enligt ovan?

Frågan kan tyckas banal, men den är fundamental. Vem "vi" är avgör förstås vem som ska planera, organisera, delta, finansiera och reglera det som ska tas itu med. Oavsett om det är kultur, utbildning, intag av mat eller sjukvård.

En sak är i vart fall uppenbar: det antas finnas ett kontrollbord någonstans. Det finns en plats, eller åtminstone en aktör, som kan ta ett stadigt grepp om hela frågan. Någonstans finns knappar, rattar och spakar som "vi" kan använda för att främja det som anses viktigt.

Mitt intryck är att det bakomliggande väsen som antas förverkliga våra önskemål på alla punkter är staten. Den är aktören som ska formulera vad vi ska göra, organisera det och genomföra det. Från idé till plan och resultat.

Staten förutsätts styra och planera allas vår framtid. I sin tur styrs den av personer som representerar en majoritet av medborgarna. Den har monopol på våldsutövande och tar mot denna bakgrund in skatt för att finansiera allt det "vi" ska göra.

Ofta förutsätts rentav att om inte staten gör det så kommer det inte att bli av. Skulle vi ha någon opera utan subventioner från staten? Skulle vi ha barnomsorg? Kanske det inte skulle existera någon sjukvård? Och hur skulle vi äta och dricka utan Folkhälsoinstitutet?

Diskussionen försvåras av att nästan ingen säger "staten" rakt ut. Det är blott ett grundläggande, outtalat, antagande. Men detta är ett väldigt viktigt ämne att diskutera av ett skäl: all teori och historia har visat att samhällen där staten har denna enorma roll har misslyckats fundamentalt.

Hayek visade kanske tydligast redan på 1940-talet varför en centralt planerad samhällsutveckling bara kan misslyckas. Staten kan aldrig få tillräcklig information om konsumenterna för att planera väl. Och alla innovationer och löpande framsteg som förbättrar världen förtrycks i ett sådant samhälle.

Tanken att staten ska stå för allt hela vägen, från idé till plan och genomförande, lider av fundamentala fel:

- Idé: ingen kan idag veta tillräckligt om vare sig nutid eller framtid för att säga vad "vi alla" behöver.

- Plan: ett gemensamt projekt för hela samhället blir alltid likriktat och saknar variation och mångfald.

- Genomförande: statens myndigheter och monopol är, i jämförelse med privata företag i fri konkurrens, usla på att genomföra projekt – de saknar incitament.

Planekonomin – för det är vad detta är – lär oss, genom de historiska misslyckandena, att det är frihet som skapar

utveckling. Människor försöker förverkliga en idé, en vara eller tjänst, i konkurrens med andra. Då sker en konstant utveckling, driven av privat ägande och inte minst vinstintresse.

Ett myller av aktörer i fri konkurrens leder till ständigt nya idéer. Nya varor och tjänster som vi förr inte kunde föreställa oss. Detta myller tillfredsställer snabbt skiftande önskemål från oss konsumenter.

Framtiden kan inte förutses av en central aktör som staten, den kan bara skapas i detta kreativa kaos. Den dag staten lägger beslag på ett område i samhället kommer utvecklingen att avstanna. Och visst är det skillnad på utvecklingskraften inom mobiltelefoni jämfört med äldreomsorg?

Man kan inte få båda på en gång inom ett och samma område. Antingen lägger staten beslag på våra intjänade pengar i syfte att planera fram majoritetens vilja – eller så lämnas det åt fria aktörer i samhället.

Trots dessa massiva historiska lärdomar finns motsatsen inbyggt som ett fundament i debatten och i resonemangen. Kanske är det så att ju större staten blir, desto mer vänjs man vid att ropa på statliga lösningar?

Men vi är inte staten. Vi är samhället. De som vill använda staten för att förverkliga något tvingar på andra sina lösningar. I samhället, däremot, råder frihet – också att avstå, från naturvetenskaplig utbildning, Opera och Folkhälsoinstitut. Sådana fria val är grunden också för den dynamik som skapar utveckling.

Kanske är det så att många inte har reflekterat över att staten finns med som antagande bakom det de säger. Jag skulle vilja att alla som talar om vad “vi” borde göra fick besvara frågan “vem är vi?”. Blott frågan torde belysa svarets orimlighet tillräckligt för att skapa eftertanke.

Den skamfilade marknadsekonomin

Jonas Pettersson

Dagens unga matas med vikten av demokrati men har inte en aning om vad marknadsekonomi egentligen innebär. I Ungdomsbarometern 2004, en årlig opinionsundersökning bland unga, visade det sig att endast var tredje person mellan femton och tjugofem år tror på marknadsekonomin.

Drygt en tredjedel instämde i påståendet att "Marknadsekonomi och kapitalism enbart leder till orättvisor". Ytterligare en tredjedel var osäkra, medan endast en tredjedel tog avstånd från påståendet.

Detta är nedslående men knappast förvånande. Socialdemokratin har under större delen av 1900-talet levt i symbios med marknadsekonomin samtidigt som man utmålade den som människans fiende nummer ett.

Mellan 1870 och 1970 hade Sverige världens snabbaste ekonomiska utveckling. Man kan diskutera om inte Japan var en aning vassare i vissa hänseenden men i övrigt finns inga likvärdiga exempel.

Drivkraften bakom denna utveckling var marknadsekonomin. Politikens roll var visserligen att fördela välstånd men aldrig att skapa det. Att det förhöll sig så de första framgångsrika 80 åren från 1870-1950 är ställt utom allt tvivel. Mer diskutabelt är den senare 20-årsperioden från 1950-1970 då socialdemokratiens inflytande över ekonomin ökade.

Socialdemokraten Bo Södersten hävdar dock i sin bok *Kapitalismen byggde landet* att även de senare 20 åren från 1950-1970 präglades av en marknads-

konform politik där socialdemokraterna till övervägande del "tryckte på de vita tangenterna". Först de kommande 20 åren började man trycka på de "svarta tangenterna" det vill säga införa mer kommandobetonade inslag i den ekonomiska politiken.

Folkhemsprojektet, som enligt Per-Albin Hansson aldrig var annat än ett delmål, skulle nu övergå i det klasslösa samhället. Den genomsnittliga kommunal-skatten höjdes från 14,63 procent 1960 till 25,23 procent 1975.

Från 1970 till 1980 steg den offentliga sektorns andel av landets totala resurser med 20 procentenheter från 43,9 till 62,3 procent av BNP. Det handlar alltså om ett reellt systemskifte som även de borgerliga regeringarna på 1970-talet bidrog till.

Det är också vid denna tid som den ekonomiska tillväxten börjar avmattas. Vi har det alltså förhållandevis bra idag trots höga skatter och uppsvälld offentlig sektor. Det socialdemokratiska konststycket har dock varit att få oss att tro precis tvärt om; att vi hade det oerhört bra på 1970-talet och relativt bra nu tack vare höga skatter och stor offentlig sektor.

Det är bland annat därför som ordet kapitalism klingar så illa i många öron trots att de har den att tacka för sitt välstånd. Människor associerar kapitalismen med klasskillnader och orättvisa, snarare än välstånd och utveckling.

Det är skamligt att inte socialdemokratin kan erkänna marknads-ekonomins förtjänster och skrämmande att ungdomar inte lär sig vad den innebär. Det

är oförklarligt att ungdomar i allmänhet inte lär sig mer om ekonomi i skolan.

Begrepp som komparativa fördelar, konsumentöverskott och ekonomins självreglerande förmåga är okända för de allra flesta. Men enligt min mening lika viktiga att känna till ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv som demokratins funktionssätt eller landets styrelseskick.

Sökandet efter en liberal upphovsrätt

Anders Sandberg

Hur långt skall upphovsrätten sträcka sig i kunskapssamhället kontra allmänhetens önskan att tillgå information? Skall upphovsmännens, författarnas och musikartisternas intresse av ersättning få stå tillbaka för en generell accessrätt till materialet? Det är stora, viktiga och intressanta framtidsfrågor som ofta undviks i liberala kretsar då svaren inte alltid är givna från en traditionell äganderättssyn.

Debatten har hittills förts i rent juridiska eller rent tekniska termer. För utomstående verkar den relativt avlägsen. Visst är frågor om artisters upphovsrätt och hur de ska få betalt om folk enkelt kan ladda hem musik utan att betala viktiga för musiker och musikindustri, men de verkar inte påverka resten av samhället speciellt djupt.

Men i ett informationssamhälle är frågan om immaterialrätten central, eftersom den handlar om hur man får hantera och vem som ska äga den dyrbaraste resursen: resultaten av kreativt arbete.

I dag handlar vi inte med atomer utan mönster av atomer; kostnaden för många produkter är till större delen kostnader för utveckling, design och marknadsföring. Tjänstesektorn expanderar allt mer, och den snabbast expanderande delen är de tjänster som producerar upplevelser, underhållning och information.

Efter många turer implementerade till slut regeringen EU:s direktiv på området efter en mycket bitter samhällsdebatt. Blotta existensen av regleringar har en lugnande effekt på debatt, oavsett regleringens innehåll, vilket i fallet om upphovsrätt skulle vara katastrofalt.

Redan från början var upphovsrätten internationell; det brittiska copyright-väsendet utvecklades genom att Londons publicister fick konkurrens från skotska pirater. Under 1800-talets intensiva

globalisering blev det än mer uppenbart att publicering krävde mellanstatligt internationellt samarbete.

Den svenska immaterialrätten har aldrig varit helt "svensk". Samarbetet har sedan Pariskonventionen i allt väsentligt varit mellanstatligt. Samtliga staters samtycke har krävts för att internationell praxis ska frambildas.

När sedan antalet stater och deras intressen divergerade under 1900-talet, genom bland annat ekonomisk utveckling och avkolonialisering, nådde vi en ny fas. Immateriella rättigheter blev stora handelsvaror, minst lika viktiga som industrivaror. I takt med att världshandeln ökat har alltså immaterialrättslig harmonisering blivit allt viktigare för "producentländer".

I detta sammanhang är Sverige, med sin högt utvecklade ekonomi och servicesektor, ett "producentland". Vi ackumulerar och skapar mycket IP, och får därigenom ett intresse av att bevaka denna hemma och internationellt. Det är där man kan leta efter intresset av skärpta regleringar.

Det är viktigt att komma ihåg, då många upphovsrättsmotståndare gärna skyller på USA och amerikanska företag, men glömmer att det finns en intressegemenskap bland de flesta industrialiserade länder om starka skydd. Att EU harmoniserar sina upphovsrätts-regler med USA har inte så mycket att göra med påtryckningar som att båda parter ser en stor nytta i likartade regler.

Upphovsrätten är en fråga som splittrar partier och ideologiska riktningar. Motbilden till dagens upphovsrätt framförs ofta som en skrämmande infosocialism, men framstående liberala tänkare som Friedrich Hayek, Milton Friedman och Murray Rothbard har också ställt sig mycket kritiska till immaterialrätten.

Upphovsrättsdebatten är förvirrande så vart kan man som liberal orientera sig?

Den amerikanske juridikprofessorn Lawrence Lessigs böcker kan vara en startpunkt. Lessig har blivit en viktig talesman för dem som är skeptiska eller oroad av den senaste tidens utveckling. Genom en kombination av teknisk utveckling, ekonomisk decentralisering och juridiska förändringar har den gått från ett litet och specialiserat fält till en fråga av stor vikt för hela vår kultur.

Ett samhälle där upphovsrätten skyddas starkt blir en "permission culture". Det vill säga att man måste be om tillstånd för att skapa saker, eftersom de flesta är beroende av tidigare skapade ting. Även ur ett marknadsliberalt perspektiv kan en övergång från "free culture" till "permission culture" verka hotfull. Det gynnar existerande aktörer, och blockerar både marknadens kreativa destruktivitet som bryter ned gamla monopol- samt dess kreativitet.

Lessig påpekar gång på gång att han inte är för fritt kopierande. Debatten har blivit så hård att alla som inte förklarar sig vilja skydda det nuvarande systemet och stärka det betraktas som potentiella infoanarkister. Lessigs position är istället att skydda det kopierande som gagnar samhället, genom att definiera en digital allmänning.

Han visar att mycket av det illegala kopierandet mycket väl kan anses vara nyttigt (till exempel att ladda hem musik som inte längre säljs eller för att prova innan man köper skivan) och hur många av upphovsrättstillskyndarnas lösningar istället hotar nyttiga och lagliga aktiviteter.

I boken Code argumenterar Lessig att digital kod allt mer blivit lik lag. Problemet med att överlåta reglering till kod är att den oftast är oflexibel. Det är förbjudet att köra över fartgränserna, men om man bryter mot reglerna för att föra en svårt skadad till sjukhuset ser man mellan fingrarna med lagen. Men en bil med en automatisk fartspärr skulle rulla på i laglig takt oavsett behov och faror.

De senaste versionerna av Photoshop (liksom de flesta avancerade färgskrivare) vägrar att befatta sig med inscannade bilder av sedlar för att hindra falskmynteri, även om syftet användaren råkar ha är fullt legitimt, till exempel att rita om dem i satiriskt syfte. Den anpassningsbarhet lagen trots allt har försvinner när den blir kod och därmed blir reglerna mycket mer restriktiva.

Lessig blir särskilt intressant då han kombinerar tankar och resonemang som

redan förts i andra grupper som jurister, forskare, nättaktivister, utvecklare av öppen mjukvara och utbildare. På samma sätt som Walt Disneys kreativitet inte låg i att skapa något helt nytt utan att kombinera en mängd saker som redan fanns på ett nytt och konstfärdigt sätt, så formulerar Lessig sig i en skärningspunkt mellan de annars isolerade diskussionerna.

Bland skaparna är å ena sidan många medvetna om behovet av att kunna leva på de immateriella produkter de producerar. Å andra sidan är de medvetna om sitt behov av tillgång till en rik "public commons" av intryck och material att bygga ifrån. Samtidigt har de tekniska grupper som förstått problematiken i många av de föreslagna skydden varit ovetande om eller avskurna från den juridisk-politiska processen och inte kunnat påverka den.

Om man ser in i framtiden är ett möjligt scenario att de nuvarande reglerna utvecklas. Upphovsrätten betraktas juridiskt som identisk med stöldbegärlig materiell egendom, och skyddas av lagar och teknik som förhindrar otillåten kopiering.

Sådant skydd kostar och den kreativa ekonomin centraliseras till content providers, de som köper kreativitet och sedan monopoliserar den. En mildare form ser en större roll för kooperativ, där man i ökad grad använder ny teknik för att konkurrera med de traditionella publicisterna. En risk är att reglerna i scenariet blir hårda men ineffektiva och dåligt efterlevda.

Ett annat scenario är att reglerna fallerar tekniskt eller politiskt. Skyddet för upphovsrätten ligger i snabbhet och support. Detta motverkar stora content-publicerare, vilka inte kan skydda sin ekonomi, medan snabba flexibla aktörer vinner. Ju större någon blir, desto mer pirateri och därmed minskad marginalnytta.

Det stimulerar snabb utveckling och mångfald där inträdes- och utvecklingskostnader är låga, men en allvarlig försvagning av de områden som kräver större investeringar, och som är beroende av tillfälliga monopol för att täcka stora utvecklingskostnader som (till exempel läkemedelsindustrin).

Friedrich Hayek ansåg att det borde vara en viktig uppgift att hålla igång en debatt om huruvida monopol kan rättfärdigas. Normalt förs debatten i professionella, relativt slutna, sällskap av

jurister, politiker och tekniker som inte heller har nära kontakter med varandra. Resultatet har blivit polarisering, teknologisk kapprustning och legala och politiska beslut som inte står i samklang med sitt omgivande samhälle eller teknologisk praxis.

Lessigs styrka är att föra ut debatten genom att omformulera frågan. Istället för att debattera upphovsrättens filosofiska natur, ekonomiska nytta eller tekniska sidor så analyserar han dess kulturella betydelse. Det är en ny och vidare diskussion där fler parter kan delta, och skapa en balans då man inte behöver se access och upphovsrätt som fundamentala motsatser.

Konsten att legitimera religiös fundamentalism

Dick Erixon

Låt oss, efter bomberna i London i torsdags, för ett ögonblick ta den svenska vänstern på allvar. Vilket är budskapet? Genom ett antal ordagranna citat från ledare i socialdemokratiska tidningar den 8 juli, dagen efter Londonattackerna, blir deras synsätt tydligt.

1. World Trade Center-attacken var inte terrorism

Aftonbladet skrev: "Irakkriget släppte också lös terrorismen." Attackerna den 11 september 2001 räknas alltså inte, eftersom de skedde mer än ett år innan Irakkriget startade.

Man fortsatte: "Kriget mot terrorismen har inte lyckats skapa den säkerhet som varit dess mål. Det demonstrerades i London i går." Värmlands Folkblad är inne på samma tema i sin ledare: "Efter bomberna i Madrid i fjol avfärdade Storbritanniens utrikesminister Jack Straw alla samband mellan kriget i Irak och den växande terrorn. Han hävdade att regeringarna som gått i krig inte har utsatt sina folk för nya faror. I går kom ett blodigt svar som bevisar motsatsen."

Vänstern i Sverige vet alltså att attackerna 11 september 2001 inte var terrorism riktad mot västvärlden, och att attackerna i Madrid och London enkom var hämnd för Irakkriget.

Okej. Tro't den som vill.

2. Avväpna västvärlden, inte terroristerna

Värmlands Folkblad menar att jakten på terrorister "späder på hatet ... och Usama bin Ladin får den uppskrivade våldspiral

och det globala jihad han eftersträvar." Därför efterlyser den socialdemokratiska tidningen: "Världen är i stort behov av militär nedrustning och en återupprättad respekt för de mänskliga rättigheterna." Dalademokraten lägger till "Problemet är att Bush och Blair är oförmögna att inse att våld inte löser våld."

Västvärlden ska alltså lägga ner vapnen. Bara de inte provoceras av de våldsfixerade västerländska ledarna kommer Usama bin Laden, Saddam Hussein och andra att bli goda demokrater. Kanske de, om de lämnas i fred, också kan återupprätta de mänskliga rättigheter som västvärldens demokratier sviker?

Sannolikt? Tro't den som vill.

3. Demokratin för terrorister som Bush till makten

Dalademokraten slår fast vilka de verkliga terroristerna är: "Varken Blair eller Bush står för alla människors lika värde. Istället kan de själva betraktas som terrorister. De gör allt för att få makt och deras jakt på fienden gör oskyldiga till offer."

Trovärdigt? För somliga.

Om så är fallet sätter det ju hela problematiken i ett nytt läge. Dalademokraten tror uppenbarligen inte längre på demokratin. Hur i hela friden skulle annars medborgarna gå och välja terrorister till statschefer och politiska ledare? Vilket styrelseskick tidningen föredrar framgår inte.

Kanske går tankarna till gammal litteratur i partiets ideologiska arv, sådant som proletariats diktatur. Socialismen accepterar demokrati eftersom det varit

nödvärdigt, inte därför att den är önskvärd. Ett förhållande som nu gör att man har lätt att förstå terroristerna.

4. Allt elände är västvärldens fel

Norrländska Socialdemokraten utvecklar det ideologiska temat: "Vi har sett det förut, i New York, i Madrid, i Istanbul, på plats efter plats. En krigföring som vi inte kan skydda oss mot men som våra ledare kan eliminera. Något som dock handlar mer om att försoning och rättvisa än om krigföring."

Väst ska försona sina brott? Okej. Vilka är dessa brott? Tidningen kommer in på G8-mötet som avhandlat fattigdomsbekämpning: "Länder som säger sig vara redo att bekämpa [fattigdomen] som de själva varit med om att bidra till och skapa genom kolonial-isering, industrialisering och rovdrift på både människa och natur."

Så nu vet vi. Det är västvärldens fel att afrikaner begår etnisk rensning och folkmord. Det är vårt fel att oljerika arabstater vägrar satsa på välfärd och utveckling, för att istället låta befolkningarna leva i armod.

Det är vårt fel att flertalet muslimska länder förtrycker kvinnor och upprätthåller tyranniskt styre. Fattigdomen har ingenting med tredje världens korrruption att göra, utan beror på västvärldens industrialisering, framgång och utveckling.

Och hur ska vi sona för våra synder? Hur ska vi gottgöra världen för vårt misstag att starta industrialiseringen och vår olycka att blivit rika och vår syndfulla strävan att utveckla teknik och vetenskap? För att inte tala om våra ondskefulla satsningar på medicin, som sparat lidande, botat sjukdomar och skapat ett groteskt välmående.

Det enda svar Norrländska Socialdemokraten ger är: "En annan värld måste vara möjlig."

5. Förakt för den västerländska civilisationen

Om man tar budskapet i dessa citat på allvar, och verkligen utgår ifrån att det är

så här man tänker till vänster i Sverige, blir man stum. Faktum är ju att de tycker som terroristerna. De anser västvärlden korrupt, destruktiv, aggressiv, girig och enbart medför elände för resten av världen.

Om man så intensivt avskyr det samhälle och den kultur man är en del av, måste naturligtvis lojalitetsbanden påverkas. Även om man inte delar den muslimska fundamentalismens mål, så sympatiserar man med deras vilja att radera västvärlden – eller för att använda vänsterns traditionella vokabulär, utsätta den för en revolution.

Även om man inte öppet hejar på och önskar sig flera terrorattacker, hjälper man till att uppnå terroristernas syfte genom att anklaga västvärldens demokratiska ledare för att vara lika brutala och farliga som terroristerna. Om man med kålsuparteorin likställer demokrati och fundamentalism åsamkar man givetvis demokratins trovärdighet allvarlig skada.

Och genom att bryta ner respekten för demokrati och för demokratiskt valda ledare som president Bush och premiärminister Blair, är man ingenting annat än fundamentalisternas förtrupper. Svenska vänstern bereder vägen för religiös fascism. Ungefär så som italienska socialistpartiet beredde vägen för Benito Mussolinis fascistdiktatur.

Det sorgliga är ju att vänstern inte själva ser vems ärenden man går. Man är så upptagen av att kritisera det existerande kapitalistiska systemet att man inte förstår att den skoningslösa kritiken hjälper fram ett annat system som, nog också för en socialist, är sju resor värre än kapitalismen. Genom sin kritik undergräver vänstern västvärldens moral, vilket tillsammans med terrorattackerna på det öppna samhället kommer att undergräva vår civilisation. Men vänstern är förblindad. Frågan är hur långt det ska gå innan man förstår att hellre kritisera terrorister som skoningslöst dödar civila än demokratiskt valda presidenter. Problemet är att när de väl gör det, kan det vara för sent.

Hayek, folkhälsan och vägen till trädedom

Christian Sandström

Den österriskiske ekonomen och tänkaren Friedrich von Hayek fick nobelpriset 1974, bland annat för sin kritik av planekonomin. Hayek argumenterade att staten inte kan kontrollera ekonomin utan att kontrollera människorna. Ekonomi handlar ytterst om vilka prioriteringar människor gör i vardagen och om staten styr ekonomin måste den ofrånkomligen också styra människors vardag.

I boken *Vägen till trädedom* förklarar Hayek dessa samband och konkluderar att planekonomi är kungsvägen till det politiska förtryck, den terror och de massmord som ägde rum i 1900-talets socialistiska och nationalsocialistiska länder.

Planekonomierna kollapsade under slutet av 1900-talet. Skiljelinjen går nu mellan olika grader av marknadsekonomi snarare än mellan socialism och kapitalism. Men det kan likväl vara av intresse att applicera Hayeks tänkande på dagsaktuella politiska fenomen.

Idag ligger fetma och andra hälso-relaterade problem högt upp på den politiska dagordningen. Alltfler forskare slår larm, vi rör oss för lite, vältrar oss i snabbmat, super, röker, slår i oss för mycket socker och blir fetare och mer dekadenta för varje år. Regeringen har begåvats med en folkhälsominister och till den ständigt ökande skaran myndigheter kan nu folkhälsoinstitutet räknas. Människors hälsa har blivit den politiska klåfingrighetens nya skötebarn.

En förklaring är att politiker och byråkrater vill expandera sin makt på samma sätt som ett vinstdrivande företag

söker maximera sina marknadsandelar. Följaktligen införlivas nya områden i den politiska sfären, något som ofta förkläs i ordvändningar såsom 'krafttag' eller 'krisåtgärder'. Utredningar tillsätts och de brukar som av en händelse landa i att nya myndigheter startas eller att anslagen måste höjas. Denna teoribildning brukar kallas för public choice och är ett bra verktyg för att förstå hur och varför den offentliga makten expanderar.

Men låt oss återgå till Hayeks tes om planekonomins inneboende förtryckarmekanismer. Den kan sammanfattas med följande formulering: "Hur kan tryckpressarna förstatligas utan att också yttrandefriheten förstatligas?"

Vården i Sverige produceras av staten, den finansieras av staten och den regleras av staten. Den fungerar med andra ord exakt som en planekonomi. Det vilar ett löjets skimmer över faktumet att någonting så centralt som räddandet av liv bedrivs på det sätt som historiskt visat sig vara det mest byråkratiska och odugliga mänskligheten har skådat.

Läkare inom landstinget ägnar 80 procent av sin tid till administration alltmedan de privata mottagningarna tar hand om mer än tre gånger så många patienter per år.

Politiseringen av människors hälsa kan delvis ses som en följd av landstingens häpnadsväckande ineffektivitet. Om vården är byråkratisk och dyr samtidigt som köerna blir allt längre måste plötsligt människornas hälsa förstatligas.

Fettskatter, alkoholskatter och tobakskatter rättfärdigas ofta med att dessa

produkter är skadliga. Konsumtionen av ohälsosamma produkter medför ökade kostnader för vården, följaktligen måste staten börja lägga sig i vad som finns på våra tallrikar och i våra glas. Vården kan inte förstatligas utan att också människors hälsa förstatligas.

Från såväl socialistiskt som social-liberalt håll invänds ibland att så länge vården är statlig finns det effektivitetsvinster i att staten lägger tillräta våra liv. Dessa resonemang är förrädiska och illustrerar att vägen till trældom är ett sluttande plan där ett steg nedåt mot totalitarism alltid är lättare att ta än ett steg uppåt mot frihet. Ge staten ett finger och den äter låter amputera din arm.

Vidare anförs ibland att om människors hälsa kan förbättras som en följd av byråkraternas välsignande ingenjörskonst är detta ett önskvärt utfall. Detta argument faller av tre skäl. För det första är staten inte kapabel att centralplanera fram en bättre hälsa. De skatter och regleringar som initieras kan aldrig, ens med de bästa av intentioner förbättra någonting. Människor hittar vägar runt statsmaktens otyg, vilket resulterar i en klappjakt där byråkraternas kreativitet skapar alltfler metoder att förtrycka människor.

För det andra är det naivt att lita på statens goda avsikter. En stat vill i första hand expandera sin egen makt, vilket tvunget sker på människors bekostnad. Det numera avdankade rockbandet Guns n' Roses uttryckte detta på följande sätt: You can't trust freedom when its not in your hands.

För det tredje har staten lika lite som någon annan människa rätt att bestämma vad du stoppar i dig. Om din granne gnäller över att du äter fet mat, dricker folköl och tittar på dålig tv istället för att knapra morötter och motionera duktigt blir du med all rätt förbannad. Byråkraterna och hälsopolitrukerna är också människor och deras handlingar bör ses i ljuset av detta. Det absurda i begreppet folkhälsa framgår när den politiska makten ses som en grupp

normala människor, snarare än en vagt definierad mängd världsförbättrare som har till uppgift att uttolka 'det allmänna bästa'. Lika lite som din granne har rätt att bestämma över ditt skafferi har politikerna rätt att göra det.

Men likväl bestämmer statsmakten allt mer över människors hälsa, av den enkla anledningen att när produktionen av hälsa blir en statlig angelägenhet blir också människors hälsa en statlig angelägenhet. Ännu ett steg på vägen mot trældom tagits.

Privilegier på andras bekostnad

Tomas Brandberg

I vintras fick jag in en insändare i Göteborgs-Posten, där jag med anledning av tvisten om de Lettiska byggarbetarna i Vaxholm principiellt tog ställning för utländska arbetares rätt att ta arbete i Sverige utan att göra det på fackets villkor.

Min argumentation byggde i korthet på att det ligger i lettiska byggarbetares intresse att kunna arbeta utomlands och dubbla eller tredubbla sin lön och att det även finns ett konsumentintresse att ta hänsyn till. Just byggsektorn är något av en motor och kan man bygga lite fler hus skapas nya arbetstillfällen i andra sektorer.

Facket vet att deras villkor är ett sätt att hålla utländsk arbetskraft borta och försvara de egna medlemmarnas intressen. På sätt och vis anser jag att det är i sin ordning, även Byggnads och deras medlemmar har rätt till sitt eget per-spektiv. Vad som inte är i sin ordning är när man låtsas föra även utländska arbetares talan, vilket man inte har mandat att göra.

Nu föll det sig så att det var ganska lätt att spåra mig till min arbetsplats och innan jag fick be växeln att inte släppa fram några fler samtal fick jag ett antal påringningar där upprörda göteborgska byggnadsarbetare framförde sina åsikter i frågan. Bortsett från de xenofobiska utfallen, förolämpningarna och de förtäckta hoten mot min person kunde man dela in argumenten i ett antal kategorier.

Den vanligaste synpunkten var att utländska arbetare är dåligt utbildade och därför bör hållas borta från svenska byggarbetsplatser. Det här med att de knappt skulle vara läskunniga tror jag inte

så mycket på, däremot uppstår säkert språkförbistring och missförstånd av olika slag och utländska byggnadsarbetare är förklarligt nog sämre insatta i svenska byggnormer.

Voilà, där har ni anledningen till att utländska arbetare måste acceptera en lägre lön för att inte bli utkonkurrerade. Arbetsgivaren måste handskas med ett antal praktiska problem och kan inte få lika mycket arbete utfört lika bra på samma tid. Däremot är det förstås nonsens att det är en omöjlighet att anlita utlänningar. Uppenbart är att det kan fungera bra, annars skulle ingen komma på idén att göra det.

Synpunkt nummer två gick ut på att det visst är synd om de utländska arbetarna. I fallet Vaxholm föll detta platt till marken, eftersom arbetarna tjänade runt 80 kronor i timmen och därutöver hade ett antal förmåner. Man kan dock reflektera över andra fall där lönen varit lägre och där gästarbetarna faktiskt haft det rätt kärvt. Min ståndpunkt är då att man i alla fall inte gör dessa människor en tjänst genom att skicka hem dem till ännu lägre löner eller arbetslöshet.

Jag kan inte se något solidariskt i det, men jag tillstår att kontrasten i vissa fall blir iögonfallande. Men i samtal med byggnadsarbetare framgår det ganska snart att det inte främst handlar om omsorg om utlänningarna, utan snarare om oro för lånen på den egna dyra villan och den egna dyra bilen. Visst är det hjärtskärande.

Synpunkt nummer tre är att Sverige som nation förlorar på att anlita utlänn-

ingar eftersom de inte spenderar något i Sverige. För det första frågar man sig om det verkligen är samma människor som demonstrerar för solidaritet på 1:a maj. För det andra är det fel.

Genom att begränsa våra kostnader för byggandet bygger vi mer och billigare (jodå, jag vet att det finns annat som också kostar när man bygger) vilket sätter fart på ekonomin och resurser frigörs som kan spenderas i andra sektorer. Och om till exempel Vaxholms kommun kan renovera en skola billigare blir medel över till bättre vård, skola och så vidare. Dessutom gynnar det också indirekt Sveriges ekonomi när hjulen snurrar bättre i till exempel Lettland och Polen.

Slutligen påpekas det att arbetsgivare som anlitar utländsk arbetskraft ofta bryter mot lagen på olika sätt. Jag håller med om att det är oacceptabelt, men jag och många med mig vet av erfarenhet att åtskilliga

byggnadshantverkare kanske inte borde sätta sig på sina så höga hästar när det gäller andras svartjobb och ofullständiga redovisning.

Renoveringen i Vaxholm var av allt att döma hur lagligt som helst, förutom att man hade facket emot sig. Men om de lettiska byggarbetarna idag vill arbeta i Sverige så är de däremot hänvisade till ljusskygga bulvaner som förmedlar deras tjänster till ett betydligt lägre pris.

I Sydeuropa har man sina bönder som till varje pris vill behålla kvoter och tullar för att utländska producenters varor ska hållas borta. I Sverige har vi våra byggnadsarbetare som i praktiken vill förbjuda konkurrens från utlandet. I båda fallen rör det sig om grupper som vill behålla privilegier på andras bekostnad och som har urstarka politiska krafter som försvarar deras intressen.

Om författarna

Nima Sanandaji är VD för tankesmedjan Captus och ansvarig utgivare för *Captus Tidning*.

Maria Rankka är biträdande chef vid tankesmedjan Timbro. Hon har bland annat skrivit böckerna *Politikens Entreprenörer* och *Frihet med förhinder*.

Johnny Munkhammar är idéproducent på Timbro. Han är författare till bland annat *Sagan om välfärdens återkomst*.

Jonas Pettersson är projektledare vid tankesmedjan Captus.

Anders Sandberg är forskningschef vid tankesmedjan Eudoxa samt doktor vid KTH.

Dick Erixon är företagare och fri debattör.

Christian Sandström är kolumnist i *Captus Tidning*. Han har tidigare varit viceordförande för Fria Moderata Studentförbundet och har praktiserat vid flera europeiska tankesmedjor.

Tomas Brandberg är teknologie doktor i bioteknik.

Captus är en frihetlig tankesmedja som arbetar med opinionsbildning för allmänborgerliga idéer, såsom sänkta skatter, en stark rättstat, fria marknader och privat drift av skola och sjukvård.

Captus vill fungera, dels som idéproducent, dels som en länk mellan idéproducent och idékonsument. **Captus** medarbetare bevakar dagligen ett sextiototal tankesmedjor, dagstidningar och tidskrifter. Vi sorterar i flödet av information och sammanfattar och länkar till de mest intressanta artiklarna på vår hemsida.

Som idéproducent arrangerar **Captus** seminarier, medverkar i debatter samt producerar debattartiklar och rapporter. **Captus** medarbetare publiceras regelbundet i tidningar som *Svenska Dagbladet*, *Sydsvenska Dagbladet*, *Aftonbladet*, *Expressen* och *Östgöta Correspondenten*, liksom i tidskrifter som *Tech Central Station*, *American Enterprise* och *Human Events*.

Captus driver även nättidningen *Captus Tidning*, som utkommer med fyra till fem artiklar varje vecka. *Captus Tidning* fungerar dels som en opinionsbildande tidskrift, dels som en plattform för unga lovande skribenter som vill utveckla sitt skrivande.

Tankesmedjan Captus är huvudsakligen baserad i Göteborg, men finns även representerad i Stockholm, Uppsala, Cambridge, Chicago och München.